

Kállai Ernő

Romológiai kutatások az MTA Kisebbségkutató Intézetében

A Kisebbségkutató Intézet közvetlen előzményének, de akár kezdetének is tekinthető az az 1998-ban induló stratégiai program, amely a Történettudományi Intézethez kapcsolva létrehozta az Akadémiai Kisebbségkutató Műhelyt. Ezt megelőzően több intézet keretén belül is folytak olyan kutatások, amelyek valamilyen formában a kisebbségi közösségeket állították a fókuszba, de ez volt az első intézményes formája ennek a területnek. A Műhely három év időtartamra jött létre, három kérdést állítva a kutatás középpontjába: egyrészt a határon túl élő magyar közösségeket, másrészt a hazai nemzetiségi csoportokat, harmadrészt pedig speciális, külön területként a romákat.

A roma kutatások szakmai vezetője Keményi István volt. Elképzelése szerint így az első kutatási program is az általa vezetett 1993-as országos reprezentatív cigánykutatás „utóvizsgálataként”, az ott kevésbé kibontott kérdések mélyfúrás jellegű feltárására szolgált. „Cigányok/romák és az informális gazdaság” címmel indult meg az első, jelentősebb romakutatás a Kisebbségkutató Műhelyben. Az intézetnek először egy fiatal kutató tagja lett (ez lennék én, e sorok szerzője, Kállai Ernő), aki belső munkatársként vett részt a munkában, a többiek (Lakatos Elza, Virág Tünde, Fleck Gábor, Hajnal László Endre) doktoranduszként, külső munkatársként csatlakozott a kutatáshoz. Már a kutatás idején csatlakozott a munkához és később a Műhely munkatársa lett Prónai Csaba is. Harmadikként, valamivel később pedig Vajda Imre érkezett, így három főre bővült azok száma, akik a Műhelyben „főhivatásszerűen” cigánykutatásokkal foglalkoztak.

Természetesen a három ember mellett a többi területen dolgozó kolléga is időnként „kirándult” a cigánykutatások területére, illetve sok külső együttműködővel zajlottak a kutatási programok. Így olyan jelentősebb munkák készültek ebben az időszakban, mint például az Útmutató Kiadó gondozásában megjelent a „Cigányok/romák Magyarországon” című kötet, amely zsebkönyvszerű formában jelent meg, de sokáig egyetlen korszerű összefoglalója volt a témának. Megindult a Migrációs Kutatóközponttal közösen a romák kivándorlását vizsgáló, több fókuszcsoportot is felölelő kutatás, amelynek végén magyar és angol nyelven születtek kötetek. Hasonló módon részt vettek a Műhely munkatársai a kisebbségi önkormányzati rendszer első, átfogó vizsgálatában is.

Az első évek után kezdtek kirajzolódni melyek azok a témák, amelyet a belső munkatársak reprezentáltak. Így Prónai Csaba, kulturális antropológusként, komoly nemzetközi szakirodalmat honosított meg Magyarországon, illetve munkája révén nagyon sok fiatal antropológus kapcsolódott be a Műhelyben végzett kutatásokba. Vajda Imre a roma önszerveződéssel és a nyelvi változásokkal foglalkozott részletesebb, Kállai pedig a cigányzenészekkel, társadalmi-politikai intézményekkel, társadalomtörténettel. A széleskörű szakmai kapcsolatok létrejötte után nem csak kívülről kapcsolódtak be sokan a Műhelyben folyó munkába, hanem a belső munkatársak is jelentős feladatokat végeztek más intézményekkel együttműködve. Így rendszeresen közös munkák folytak a többi akadémiai intézettel, a nagyobb egyetemekkel, de még a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatallal vagy a Külügyminisztériummal is. Ennek egy fontos állomása volt például az Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvánnyal közösen létrehozott „Cigánynak lenni Magyarországon” című éves jelentés, amely a roma közösségek helyzetéről számolt be 2000-től kezdődően egészen 2008-ig.

Talán a sikeres tevékenységnek is köszönhetően, 2001-ben, a Műhely hároméves programjának lejárta után nem szűnt meg a tevékenység, hanem az MTA önálló intézetként megalakította (tulajdonképpen a Műhely folytatásaként) a Kisebbségkutató Intézetet. Az intézetté alakulás szervezetileg is stabilabbá tette a cigánykutatásokat. Megalakult a Romológiai Kutatócsoport, amelynek vezetésére Kállai kapott megbízást. Az elkövetkező években két nagyszabású kutatási program határozta meg a munkatársak tevékenységét. A 2001 és 2004 között zajló, az NKFP 5/017/2001. „A magyarországi cigány népesség helyzete a 21. század elején” című kutatás szakmai vezetője Kemény István volt. Ennek részeként megvalósult a harmadik országos reprezentatív cigányfelvétel. A programban Vajda és Bartha Csilla vezetésével zajlott a „nyelvi asszimiláció oláh cigány közösségekben” kutatás, valamint Kállai vezetésével a 30 településre kiterjedő „cigány kisebbségi önkormányzatok vizsgálata”. Ennek az időszaknak a sikere volt a 2002. év végén, Budapesten az intézet és Prónai Csaba által szervezett Gypsy Lore Society éves konferenciája is. Prónai folytatta a „Cigányok Európában” sorozat köteteinek kiadását.

2006 és 2010 között egy még nagyobb szabású konzorcium alakult a Kisebbségkutató Intézet vezetésével. A „B2-2006-0008 Az önkormányzatiság, a pozitív diszkrimináció, az oktatás szerepe a romák helyzetének javításában – elméleti és gyakorlati modellek (Romák esélyegyenlősége Magyarországon)” című kutatási program résztvevője volt az MTA

Jogtudományi Intézete, a Corvinus Egyetem, az ELTE és a váci Apor Vilmos Főiskola, valamint az Eötvös Károly Közpolitikai Intézet. A program szakmai vezetője Kállai Ernő volt. A kiterjedt kutatási program része volt a cigány kisebbségi önkormányzatok 130 településre kiterjedő vizsgálata, a pozitív diszkrimináció elméletének és magyarországi gyakorlatának elemzése, egy esélyegyenlőségi oktatási program létrehozása, a felsőoktatásban tanuló hallgatók cigányokról alkotott képének felmérése, valamint egy romakutatási internetes portál létrehozása is. A több évig tartó kutatás eredményeként számtalan könyv, tanulmány és doktori disszertáció született.

Ebben az években azonban bomlásnak indult az Intézet megalapítása óta együtt dolgozó közösség. Az Intézet vezetésével lezajló szakmai viták után először Vajda, majd Prónai is távozott a Kisebbségkutató Intézetből. 2007-ben Kállai más megbízatása miatt távozott több évre a kutatóintézetből, így egy idő után megszűnt a Romológiai Kutatócsoport, bár a Jedlik-pályázatot kívülről is „bedolgozva”, sikeresen befejezték a résztvevők.

A 2007 és 2009 közötti időszakban bár többen is foglalkoztak részfeladatként roma tárgyú kutatásokkal, összehangolt munka nem zajlott az intézetben. Így Kőszeghy Lea a FRA jelentésekben, Bakó Boglárka csobánkai antropológiai kutatásokban, Kóczé Angéla a roma nők tematikájában, Dobos Balázs a roma politikai pártok vonatkozásában végzett vizsgálatokat. Rövid Márton is megfordult egy időre az intézményben, Feischmidt Margit pedig az EDUMIGROM résztvevőjeként vett részt cigányokkal kapcsolatos tevékenységben.

A 2009-es igazgatóváltás után az új vezető egy nagy, új típusú és szemléletű roma kutatási programot képzelt el az Intézetben. „A magyarországi cigányság társadalmi integráltságának területi különbségeit befolyásoló tényezők vizsgálati módszertana” című program elsősorban egy új típusú módszertani megközelítés kidolgozására törekedett, leginkább a 2001-es népszámlálási adatokból kiindulva. Az intézetben dolgozó és romák kutatásával foglalkozó munkatársak körében azonban vitát váltott ki a kutatás módszerei és célkitűzései, így a régebbi kutatók többségében távoztak az Intézetből. A munka így nagyrészt négy, újonnan felvett fiatalkutatóra maradt. A beszámolók során azonban olyan jelentős kritikákat kapott a program, hogy a 2013-as igazgatóváltás után gyakorlatilag félbemaradt a kutatás megvalósítása.

2014-től visszatért az intézetbe Kállai, illetve két új, romakutatással foglalkozó, roma származású fiatal kutató kapott lehetőséget új kutatási programok beindítására a már itt dolgozó kutatók mellett. Az, hogy mennyire lesznek eredményesek és sikerül-e ismét valamilyen magasabb minőséget létrehozniuk a romológiai kutatások területén, az már a jövő titka.

Válogatott publikációk a teljesség igénye nélkül az MTA Kisebbségkutató Intézetében 1998 és 2013 között készült írásokból

Csefkó F.- Pálné Kovács I. (szerk.): *Kisebbségi önkormányzatok Magyarországon, 1994-1998*. Budapest: Osiris-MTA Kisebbségkutató Műhely-MTA Regionális Kutatások Központja, 1999.

Kemény István (szerk.): *A magyarországi romák*. Budapest: Útmutató Kiadó, 2000.

Kemény István (szerk.): *Cigányok/romák és a láthatatlan gazdaság*. Budapest: AKM - Osiris, 2000.

Bartha Csilla: Kétnyelvűség, nyelvcsere: a kisebbségi nyelvek megőrzésének lehetőségei. In: *Cigány nyelvek nemzetközi szemináriuma (Gypsy Studies - Cigány Tanulmányok 6.)*, (szerk. Forray R. K, Cserti Csapó T), Pécsi Tudományegyetem BTK Romológiai Tanszék, 2002, pp 15-34

Kállai Ernő (szerk.): *The Gypsies/The Roma in HUNGARIAN SOCIETY*, Teleki László Alapítvány, 2002, p. 177.

19. Kállai Ernő: A cigányzenészek helye és szerepe a magyar társadalomban és a magyar kultúrában, In: *Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből*, (szerk. Kovács N, Szarka L), Akadémiai Kiadó, 2002, pp 327-345

Kovács András (szerk.): *Roma migráció*, MTA Kisebbségkutató Intézet - Nemzetközi Migrációs és Menekültügyi Kutatóközpont, 2002.

Prónai Csaba (szerk.): Cigányok Európában 2. Olaszország, Új Mandátum, 2002, p. 461

Kállai Ernő (szerk. Törzsök Erikával): Cigánynak lenni Magyarországon. Jelentés 2000. Budapest: EOKIP, 2000.

Bakó Boglárka: "Hallgassatok ide, minden fajta népnek meg kell legyen a maga temploma." Az ürmösi pünkösdisták cigányok identitása egy beszélgetés tükrében, In: Fehéren, feketén. Varsánytól Rititiig. Tanulmányok Sárkány Mihály tiszteletére II. (szerk. Borsos B, Szarvas Zs, Vargyas G), L'Harmattan, 2004, pp 39-55

Kállai Ernő (szerk.): Helyi cigány kisebbségi önkormányzatok Magyarországon, MTA ENKI-Gondolat Kiadói Kör, Budapest, 2004, p. 175.

Prónai Csaba: A felnőtté válás cigány útjai, In: Megközelítések. Roma gyerekek nevelésének egyes kérdései. (szerk. Nahalka I, Torgyik J), Eötvös József Kiadó, Budapest, 2004, pp 27-41.

Prónai Csaba: A franciaországi kulturális antropológiai cigánykutatások első eredményei (1966-1980), In: Fehéren, feketén. Varsánytól Rititiig. Tanulmányok Sárkány Mihály tiszteletére. (szerk. Borsos B, Szarvas Zs, Vargyas G), L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2004, pp 219-230

Prónai Csaba: A kulturális antropológia jelentősége a cigánykutatásban (3 példa), In: Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből III. (szerk. Kovács N, Osvát A, Szarka L), Akadémiai Kiadó, Budapest, 2004, pp 253-273

Kállai Ernő: Helyi cigány kisebbségi önkormányzatok Magyarországon Gondolat – MTA ENKI Budapest, 2005, p. 204

Kállai Ernő: Első kísérlet egy konfliktusmodell alkotására a roma – nem roma együttélésben. In: Etnikai identitás, politikai lojalitás. Nemzeti és állampolgári kötődések. Tér és Terep 4. (szerk. Kovács N, Osvát A, Szarka L), Balassi Kiadó, Budapest, 2005, pp 150-162.

Kállai Ernő: Magaura Roma. Roma Entrepreneurs in 1998 In: Roma of Hungary (Ed. Kemény I), Atlantic Research and Publications, Highland Lakes, New Jersey, 2005,

Kállai Ernő: Legislation and Government Programs Relating to the Roma Population in Hungary since the Political Changes of 1989–90 In: Roma of Hungary (Ed. Kemény I), Atlantic Research and Publications, Highland Lakes, New Jersey, 2005.

Prónai Csaba (szerk.): Lokális cigány közösségek Gömörben. Identitásváltozatok marginalitásban MTA ENKI, Budapest, 2005, p. 128.

Prónai Csaba: Cigány világok és kulturális antropológia In: A tükör két oldala. Bevezetés a kulturális antropológiába. (szerk.. Boglár L, A. Gergely A, Bali J et al.), Nyitott Könyvműhely Kiadó, Budapest, 2005, pp 178-190.

Prónai Cs, Vajda I: Cigány/nem cigány együttélés a gömöri Balog-völgyben. In: Lokális cigány közösségek Gömörben. Identitásváltozatok marginalitásban. (szerk.. Prónai Cs), MTA ENKI, Budapest, 2005, pp 21-45.

Prónai Csaba: Angol antropológus egy magyarországi cigánytelepen. In: A tükör két oldala. Bevezetés a kulturális antropológiába. (szerk.. Boglár L, A. Gergely A, Bali J et al.), Nyitott Könyvműhely Kiadó, Budapest, 2005, pp 191-196.

Prónai Csaba (szerk.): Cigány világok Európában. Budapest:2006. Nyitott Könyvműhely, 494 p.

Prónai Csaba: Európa cigányai. In Cigány világok Európában. Szerk. Prónai Csaba, pp. 361-366. Budapest: Nyitott Könyvműhely

Prónai Csaba: Hitánók Spanyolországban. In Cigány világok Európában. Szerk. Prónai Csaba, pp. 374-378. Budapest: Nyitott Könyvműhely

Prónai Csaba: Kasztíliai hitánók egy madridi külvárosban. In Cigány világok Európában. Szerk. Prónai Csaba, pp. 379-383. Budapest: Nyitott Könyvműhely

Bakó Boglárka: Cigánymódra – magyarmódra - együttélési viszonyok egy mikro-közösség sztereotípiá történetein át – in: Tér és terep V. szerk.: Bakó Boglárka, Papp Richárd, Szarka László, Balassi Kiadó, Budapest, 2006.

Bakó Boglárka: Romlott nők és tiszta lányok. Egy dél-erdélyi cigány közösség női normái. In.: Prónai Csaba (szerk.): Cigány világok Európában. Nyitott Könyvműhely Kiadó, Budapest, 2006. 185-196.

Dr. Farkas Lilla–Németh Szilvia–Papp Z. Attila–Boros Julianna–Kardos Zsófia: A romák minőségi oktatáshoz való egyenlő mértékű hozzájárása. Országjelentés 2007. Open Society Institut, Budapest, 2007. 151 p.

Bakó Boglárka: Zuzska a rossz. – egy kis közösség cigány női normái egy cigányasszony történetén keresztül In.: Határtalan nők. Kizártak és befogadottak a női társadalomban. Nyitott Könyvműhely Kiadó 129-151. 2008.

Kóczé Angéla: “The limits of rights-based discourse in Romani women’s activism: the gender dimension in Romani politics”, in Contemporary Romani Politics in Europe: recognition, mobilization and participation, ed. N. Trehan and F. Sigona, London: Palgrave/Macmillan, 2009. pp. 135-159.

Angela Kocze and Nidhi Trehan: Postcolonial racism and social justice: the struggle for the soul of the Romani civil rights movement in the ‘New Europe’ ”, in Racism, Post-colonialism, Europe ed. G. Huggan, Liverpool: Liverpool University Press, 2009. pp. 50-

Kóczé Angéla: Missing Intersectionality: Race/Ethnicity, Gender, and Class in Current Research and Policies on Romani Women in Europe .by Angela Kocze with Raluca Maria Popa Policy Papers, CEU Center for Policy Studies, CEU Press, 2009 80 p.

Lea Kőszeghy: The Housing Conditions of Roma and Travellers in Hungary. European Union Agency for Fundamental Rights

Feischmidt Margit; Szalai Júlia: Az oktatáspolitiká szerepe a kisebbségek, elsősorban a romák integrációjában az Európai Unióban. EURÓPAI TÜKÖR 16: (3) pp. 70-95. (2011)

Papp Z Attila: Idősoros roma tanulói arányok és kihatásuk a kompetenciaeredményekre
PRO MINORITATE : (Ősz) pp. 77-104. (2011)

Rövid Márton: Az Európai Unió szerepe a romák társadalmi integrációjában - kontextus,
dilemmák, lehetőségek EURÓPAI TÜKÖR (16: (3) pp. 13-19. (2011)

Bartl Ágnes: Sikeres cigányok Esztergomban és térségében In: Bárdi Nándor; Tóth Ágnes
(szerk.) Asszimiláció, integráció, szegregáció: Párhuzamos értelmezések és modellek a
kisebbségkutatásban. Budapest: Argumentum Kiadó, 2011. pp. 95-114. (Tér és terep; 8.)

Eszenyi Orsolya: A cigányság integráltságának mérhetősége. In: Bárdi Nándor; Tóth
Ágnes (szerk.) Asszimiláció, integráció, szegregáció: Párhuzamos értelmezések és
modellek a kisebbségkutatásban. Budapest: Argumentum Kiadó, 2011. pp. 209-226. (Tér
és terep; 8.)

Papp Z Attila: A roma tanulók aránya Magyarországon és a tanulói teljesítmények az
általános iskolai oktatásban. In: Bárdi Nándor; Tóth Ágnes (szerk.) Asszimiláció,
integráció, szegregáció: Párhuzamos értelmezések és modellek a kisebbségkutatásban.
Budapest: Argumentum Kiadó, 2011. pp. 227-264. (Tér és terep; 8.)